

права, 2000. – С. 42–43.

9. Лучин В.О. Жалобы граждан в Конституционный Суд РФ / В.О Лучин, О.Н. Доронина. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 260 с.

10. Витрук Н.В. Конституционное правосудие в России 1991–2001 гг.: очерки теории и практики / Витрук Н.В. – М.: Городец-издат, 2001. – 507 с.

11. Ткачук П.М. Правові позиції Конституційного Суду України / П.М.Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 10–21.

12. Кряжкова О.Н. Применение правовых позиций Конституционного Суда Российской Федерации Верховным Судом Российской Федерации и Высшим Арбитражным Судом Российской Федерации / О.Н. Кряжкова // Учен. зап. юрид. фак. – 2005. – № 4. – С. 84–93.

13. Конституционный Суд Российской Федерации и его роль в защите прав человека в контексте глобальной юриспруденции: материал к Всемир. конф. по конституц. правосудию, 23–24 янв. 2009 г., Кейптаун. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://leninskyeka.svd.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=3&did=11

УДК 342.8

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Денісова М.М., к.ю.н., викладач кафедри конституційного та міжнародного права Донецького юридичного інституту МВС України

Денісова О.С., к.ю.н., доцент, начальник кафедри конституційного та міжнародного права Донецького юридичного інституту МВС України

Конституційна юстиція, як і будь-який інший правовий інститут, пройшла шлях від теоретичних ідей вчених до практичного втілення їх задумів і розробок у життєву реальність. Становлення конституційної юстиції в Україні, як і в інших країнах, не було простим та швидким.

Воно має свою історію, яка з урахуванням часу виникнення в Україні має передісторію розвитку конституційної юстиції на континенті.

Сьогодні в Україні закладено основи інституту конституційної юстиції, тобто захисту прав і свобод громадян від неконституційних актів, дій чи бездіяльності. Цей інститут знаходиться у процесі динамічного розвитку, чим виявив себе як необхідний атрибут демократичної, соціальної, правової держави.

Серед родоначальників доктрини конституційної юстиції в Україні слід назвати таких авторів, як: П. Євграфов, А. Крусян, П. Мартиненко, П. Рабінович, М. Тесленко, В. Тихий, П. Ткачук, Л. Юзьков та інші.

Зазначені автори присвятили свої праці здебільшого дослідженню проблем сутності конституційної юстиції та нагляду, співвідношенню цих понять, проблематиці повноважень органів конституційної юрисдикції.

Тема конституційної юстиції була предметом досліджень і радянської правничої науки, зокрема, український дослідник М. Нудель вивчав природу конституційного контролю у капіталістичних країнах. Не дивлячись на таку велику увагу з боку вчених до цієї проблематики, досі залишаються неоднозначними погляди вчених щодо правової природи, повноважень, рішень та висновків Конституційного Суду України. Існує багато прогалин у самому механізмі конституційної юстиції в Україні. Для вирішення цих питань краще необхідно з'ясувати, поперше, особливості національної моделі конституційної юстиції; по-друге, місце Конституційного Суду України в системі державних органів влади; по-третє, шляхи підвищення ролі Конституційного Суду України в системі захисту прав і свобод громадян з урахуванням його юрисдикційних повноважень; по-четверте, правову природу рішень та висновків Конституційного Суду України; по-п'яте, звернути увагу на проблемні питання механізму конституційної юстиції в Україні.

Метою статті є визначення ролі конституційного процесу у конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Слід зазначити, що в конституційно-правовій доктрині використання поняття конституційного механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина є досить поширеним, втім дискусійним залишається питання визначення даної дефініції.

Тому, доцільним є визначення конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина як єдиної системи конституційно-правових засобів, втілених у нормах та інститутах конституційного права, які спрямовані на гарантування, реалізацію, охорону і захист прав і свобод людини і громадянина, встановлених Конституцією та законами, а також нормами міжнародного права, що діють на території відповідної держави, в процесі здійснення органами державної влади та місцевого самоврядування власних повноважень.

Отже, поняття “конституційна юстиція” означає діяльність із забезпечення верховенства конституції, захисту прав і свобод особи, вирішення конфліктів між гілками влади, яку здійснюють не лише конституційні суди, а й суди загальної юрисдикції, правоохоронні та інші юридичні органи держави [6, с.88]. “Конституційну юрисдикцію” традиційно розуміють у двох значеннях:

1) як діяльність судових і квазісудових органів, спрямовану насамперед на визначення відповідності певного кола правових актів конституції, а також на реалізацію деяких інших повноважень;

2) як сферу компетенції судових і квазісудових органів, що зумовлює зміст їх вищевказаної діяльності.

Наведене поняття синонімічне поняттю “конституційний контроль”, яке інтерпретується як спеціалізована діяльність органів державної влади, пов'язана з перевіркою відповідності правових актів конституції [9, с. 167]. “Конституційний контроль” в Україні тлумачиться деякими авторами як контроль за діяльністю органів державної влади, що здійснюється уповноваженим Конституцією України єдиним органом конституційного контролю в Україні – Конституційним Судом України.

При використанні поняття “конституційне правосуддя” мають на увазі, як правило, особливу систему законодавства, яке регулює статус конституційних судів у судовій системі країни, особливу юридичну природу їх актів, а головне – судово-процесуальну форму здійснення правосуддя з питань конституційного контролю [5, с.204].

Поняття “конституційне правосуддя”, “конституційне судочинство” і “конституційне провадження” розглядаються у нормативно-правових актах та юридичній літературі як синоніми. Так, наприклад, відповідно до положень ч. 3 ст. 124 Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [1].

У свою чергу, під “конституційним провадженням” у літературі розуміють сукупність процесуальних дій щодо розгляду і вирішення справ у Конституційному Суді України. Процедуру вирішення справ Конституційним Судом справ, віднесених до його компетенції, називають конституційним судочинством [8, с.108].

Таким чином, майже кожне з наведених визначень містить декілька аспектів, які свідчать про їх дуалістичну правову природу. З одного боку, ці явища мають вираз у динамічному (діяльнісному) аспекті, а з іншого – в статутарному (процесуальній формі). Наведені характеристики – це складові конституційного юрисдикційного процесу.

У сучасній фаховій літературі існують різні точки зору щодо питання співвідношення конституційного юрисдикційного та конституційного процесів. Автори ототожнюють ці явища або висвітлюють фундаментальну роль конституційного юрисдикційного процесу щодо конституційного.

Наприклад, вітчизняний вчений С.В. Ківалов у контексті аналізу особливостей конституційного процесу в Україні акцентує увагу на

діяльнісних характеристиках Конституційного Суду України як функціонально-прикладному аспекті конституційного процесу [3, с.44].

Інші автори ототожнюють конституційний юрисдикційний процес з конституційним процесуальним правом, причому як самостійною галуззю права, обмежуючи його предмет правового регулювання лише відносинами, що виникають переважно у зв'язку з функціонуванням органу конституційної юрисдикції – Конституційним Судом України.

Так, конституційно-процесуальне право розглядається в трьох значеннях:

- 1) як самостійна галузь права;
- 2) як наука;
- 3) як навчальна дисципліна.

Причому при розгляді навчальної дисципліни автори виділяють загальну та особливу частини конституційно-процесуального права та їх інститути.

Інститутами загальної частини тут виступають інститути правової охорони Конституції України Конституційним Судом України, судами загальної юрисдикції, главою держави, парламентом тощо; інститут конституційного контролю; інститут організації діяльності Конституційного Суду України. Особлива частина включає норми і правові інститути, якими встановлений процесуальний порядок здійснення правосуддя Конституційним Судом України, особливості провадження з окремих справ.

Наприклад, інститут стадій конституційного судочинства; інститут процесуальних строків; інститут доказів; інститути учасників конституційного судочинства; інститут порядку звернення до Конституційного Суду України; інститут підготовки справи до розгляду; інститут процедури розгляду справ у Конституційному Суді України; інститут рішень Конституційного Суду України; інститут провадження у справах щодо конституційності законів та інших правових актів тощо пропонуються в рамках особливої частини [7, с. 29].

Російський вчений І.А. Кравець виокремлює судово-конституційний процес (конституційне судочинство) і обґрунтовує його як самостійну галузь права, спрямовану на забезпечення реалізації компетенції (конституційної юрисдикції) конституційного суду. Водночас, на думку автора, судовий конституційний процес (конституційне судочинство) має власний юридичний зміст, свою логіку розвитку та закономірності буття.

Конституційне судочинство як єдність процесуальної діяльності та процесуальних правовідносин є формою, способом існування, реалізацією норм матеріального судово-конституційного права. Судово-конституційний процес (конституційне судочинство) – це обов'язкова умова, поза якою судово-конституційне матеріальне право не буде існувати, діяти як ефективний засіб упорядкування, організації суспільних відносин [4, с.177]. Такий підхід випливає з положень Конституції Російської Федерації, відповідно до якої судова влада здійснюється шляхом конституційного, цивільного, адміністративного та кримінального судочинства.

Важливим є той факт, що конституційне судочинство вважається рівноцінним і самостійним видом судочинства. У коментарі до Конституції Російської Федерації наводиться низка нормативно-правових актів, якими регулюється кожен з видів судочинства. І незважаючи на “не процесуальний” характер нормативної регламентації конституційного судочинства порівняно з іншими видами, конституційне визначається як самостійна процесуальна форма.

Зміст кожного із проаналізованих вище понять навантажений динамічними та статутарними властивостями, які є домінуючими. Це проявляється в перевазі динаміко-діяльнісних, функціональних характеристик або статутарних, юридико-інструментальних. Ці поняття мають співвідноситися як “матеріальне” і “процесуальне”. Звідси багатоаспектність конституційного юрисдикційного процесу проявляється у двох основних зрізах:

1. Конституційний юрисдикційний процес – як процесуальна форма конституційного правосуддя (статутарний аспект). Конституційний юрисдикційний процес – це спосіб захисту конституційних прав, свобод людини і громадянина. Конституційний юрисдикційний процес – це спосіб реалізації конституційних повноважень суб'єктів щодо реалізації, охорони та захисту Конституції України. Конституційний юрисдикційний процес – це форма діяльності органу державної влади, єдиного органу конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України. Метою такої інтерпретації конституційного юрисдикційного процесу є висвітлення зв'язку з конституційно-процесуальною формою, яка є більш масштабною щодо явища, що розглядається.

2. Конституційний юрисдикційний процес – як конституційне провадження (динамічний аспект). Конституційний юрисдикційний процес – це один з видів судового процесу (судочинства), процедурно-процесуальний порядок розгляду справ у Конституційному Суді України, регламентований Конституцією України, Законом України “Про Конституційний Суд України” та Регламентом Конституційного Суду України.

Як різновид судового процесу, останній має усі традиційні ознаки. Зокрема, він здійснюється відповідно до принципів судочинства; регламентується конституційними процесуальними нормами; є владною діяльністю уповноваженого суб'єкта – Конституційного Суду України; структурований, тобто складається з процесуальних стадій; протікає в рамках визначених процесуальних строків; формально фіксований, тобто закріплюється у документально оформлених правових актах різноманітними технічними засобами тощо.

Серед ознак конституційного юрисдикційного процесу можна виділити дві групи: загальні та специфічні. Загальні характеризують конституційний юрисдикційний процес як вид юрисдикційного процесу. До цієї групи належать вищеперелічені ознаки.

Специфічні – галузеві (інституціональні), які розкривають правову природу конституційного юрисдикційного процесу як виду конституційного процесу, втілюють як динамічний, так і статутарний аспекти конституційного юрисдикційного процесу. Тобто це його властивості як виду судочинства в Україні та властивості, завдяки яким він виступає правовим регулятором відносин конституційної юрисдикції; являє процесуальні норми і інститути, формалізовані у відповідній процесуальній галузі конституційного законодавства. Розкриємо зміст деяких ознак конституційного юрисдикційного процесу.

Принципи конституційного юрисдикційного процесу доцільно розмежувати на дві групи: загальні (матеріальні) – основні принципи діяльності Конституційного Суду України. Відповідно до ст. 4 Закону України “Про Конституційний Суд України” [2], діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Інституціональні (процесуальні) – принципи юрисдикційного процесу. До них слід віднести загальні для усіх судів конституційні принципи судочинства, закріплені у ч. 3 ст. 129 Конституції України, наприклад, законності; рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; обов'язковість рішень суду. Слід зазначити, що Конституція України містить принципи судочинства, які не можуть бути впроваджені у конституційному юрисдикційному процесі з огляду на його особливу природу і функціональне призначення. Наприклад, до таких слід віднести принципи забезпечення доведеності вини; підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом.

Регламентованість конституційного юрисдикційного процесу полягає у визначеному Конституцією України, розд. II “Конституційне провадження” і розд. III “Особливості конституційного провадження” Закону України “Про Конституційний Суд України”, Регламентом Конституційного Суду України порядку здійснення конституційного судочинства.

Структура конституційного юрисдикційного процесу складається зі стадій та етапів конституційного юрисдикційного процесу. Стадіями конституційного юрисдикційного процесу є стадії конституційного провадження. Це випливає зі змісту положень конституційного законодавства.

Конституційний юрисдикційний процес складається з таких процесуальних стадій:

- 1) внесення звернень до Конституційного Суду України;

- 2) попередня перевірка звернень і підготовка справи до розгляду;
- 3) розгляд звернень, щодо яких відкрито конституційне провадження; прийняття підсумкового рішення;
- 4) прийняття рішень і висновків Конституційного Суду України та їх офіційне оприлюднення.

Таким чином, конституційний юрисдикційний процес є окремим видом судочинства в Україні, видом юрисдикційного процесу, оскільки має всі традиційні ознаки. Водночас конституційний юрисдикційний процес відзначається певними особливостями, що пов'язано з компетенцією Конституційного Суду України. Конституційний юрисдикційний процес є сполучною ланкою між конституційним матеріальним і конституційним процесуальним правом.

Водночас конституційний юрисдикційний процес не виступає єдиним взаємозв'язком між останніми, оскільки це різновид конституційного процесу, але не зводиться до нього.

Конституційний юрисдикційний процес – це один із зовнішніх проявів конституційно-процесуальної форми, яка за своєю природою має диференційований і багатоаспектний характер. Під таким кутом зору він включає вищезазначені основні аспекти, які обумовлюють існування відповідних процесуальних норм та інститутів (наприклад, інститут призначення суддів Конституційного Суду України; інститут конституційного провадження; інститут конституційної діяльності (порядку внесення змін до Конституції України)).

Вищенаведені положення розкривають зміст і характер співвідношення конституційного юрисдикційного та конституційного процесів; свідчать про плюральну природу конституційного юрисдикційного процесу – наявності як динамічних, так і статутарних ознак; висвітлюють характерні риси і властивості конституційного юрисдикційного процесу як різновиду конституційного процесу.

У рамках функціонування конституційного юрисдикційного процесу втілюються правореалізаційний, правозахисний, правотворчий, правозастосовний, регламентаційний та юрисдикційний аксіологічно-функціональні аспекти конституційного процесу.

РЕЗЮМЕ

В статті висвітлюються загальні засади розвитку конституційного процесу, його особливостей та структурних елементів. Виявлені тенденції розвитку об'єктивують перспективи розвитку конституційного процесу.

Ключові слова: конституційна юстиція, конституційна юрисдикція, Конституційний Суд України, конституційний контроль, рішення Конституційного Суду України.

РЕЗЮМЕ

В статье освещаются общие принципы развития конституционного процесса, его особенностей и структурных элементов. Выявленные тенденции развития объективируют перспективы развития конституционного процесса.

Ключевые слова: конституционная юстиция, конституционная юрисдикция, Конституционный Суд Украины, конституционный контроль, решения Конституционного Суда Украины.

SUMMARY

The article concerns itself with the general principles of the constitutional process development, its peculiarities and structural elements. Identified development tendencies objectify the prospects of the constitutional process development.

Key words: constitutional justice, constitutional jurisdiction, The Constitutional Court of Ukraine, constitutional review, The Constitutional Court of Ukraine's decisions

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1996. — № 49. - Ст. 272.
3. Кивалов С.В. Межі та процедура конституційних перетворень в Україні / С.В. Кивалов // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №2(7). – С. 43 – 47.
4. Кравец И.А. Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления / И.А. Кравец. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2004. – 675 с.
5. Кравченко В.В. Конституційне право України: навчальний посібник / В.В. Кравченко – вид. 4-те. – К.: Атіка, 2007. – 592с.
6. Крусян А. Роль та значення конституційних законів у системі сучасного українського конституціоналізму / А. Крусян // Вісник Львівського Ун-ту. – 2009. – Вип. 48. – С. 88-94.
7. Приходько Х. Конституційний процес як самостійний вид юридичного процесу / Х. Приходько // Право України. – 2008. – № 6. – С. 29 – 31
8. Стецюк П.Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Частина перша: посібник для студентів / П.Б. Стецюк. – Львів: астролія, 2003. – 158
9. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: монографія / В.М. Шаповал. – К.: Юридична фірма «Салком», 2005. – 560 с.

УДК 349.2

ЗВЛЬНЕННЯ З ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗА ВЧИНЕННЯ ПРАЦІВНИКОМ ОВС УКРАЇНИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Лаврінченко О.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Донецького юридичного інституту МВС України

Акаєв Т.Ш., асистент кафедри правознавства Макіївського економіко-гуманітарного інституту, здобувач ад'юнктури Харківського національного університету внутрішніх справ

Актуальність даної наукової розробки обумовлена тим, що одним із різновидів індивідуально-трудового відношення найманого працівника виступає службово-трудова відношення, що виникає й реалізується під час проходження держслужби працівником органів внутрішніх справ, який має спеціальне звання міліції України (*далі — працівник ОВС*). Таке відношення являє собою індивідуальне двостороннє суспільне відношення, яке виникає на підставі договору між працівником ОВС і роботодавцем (органом внутрішніх справ), за яким одна сторона — працівник, будучи включеним до складу трудового колективу органу (підрозділу) внутрішніх справ, зобов'язується виконувати визначену службово-трудова функцію з підляганням установленому внутрішньому трудовому розпорядку, а друга сторона — роботодавець — забезпечувати працівника роботою відповідно до обумовленої договором чи контрактом про службу спеціальністю, кваліфікацією або посадою, оплачувати його працю і створювати необхідні для належного виконання покладених обов'язків умови праці, передбачені загальним і спеціальним трудовим законодавством, договором (контрактом) та угодою сторін. Виходячи з означеного змісту службово-трудового правовідношення, його складниками (елементами) вважаються правовідносини з робочого часу й часу відпочинку, оплати праці, трудової (службової) дисципліни та охорони праці. Отже, питання про службову дисципліну має не лише вагомий прикладний значення, а й допомагає вірно з'ясувати на теоретичному рівні сутність службово-трудового правовідношення загалом та виявити й охарактеризувати специфіку змісту й характер взаємодії його елементної бази зокрема. Щойно означене нами питання доцільно розглядати